

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА ИЗСЛЕДВАНЕ НА ОБЩЕСТВАТА И ЗНАНИЕТО
СЕКЦИЯ „ПУБЛИЧНИ ПОЛИТИКИ И СОЦИАЛНИ ПРОМЕНИ“

Илко Недев Тодоров

ВЛАСТТА КАТО ИНТЕРЕС НА СЕЛИЩНАТА ОБЩНОСТ

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

за получаване на образователна и научна степен
„Доктор“

Професионално направление: **3.1.** „Социология,
антропология и науки за културата“

По научна специалност: „Социология“, **шифър 05.11.01**

Научен консултант:
доц. д-р Стефан Николов

София
2013 г.

Дисертационният труд е обсъден и одобрен за насочване към защита на заседание на секция „Публични политики и социални промени“ към Института за изследване на обществата и знанието при БАН на 12 септември 2013 година с Протокол № 9.

Дисертацията се състои от въведение, изложение в три глави, заключение и списък с използваната литература. Общият ѝ обем е 280 стандартни печатни страници, от които 271 страници е основният текст. Цитираните библиографски източници включват 146 заглавия (79 на кирилица и 68 на латиница), в т.ч. са 10 интернет ресурса. В текста са включени 63 таблици, които съдържат емпирична информация от проведени представителни социологически изследвания във Варна.

Защитата на дисертацията ще се проведе на 19 ноември в Заседателната зала на ИИОЗ (ул. "Московска"13 А), на заседание на избрано от Научния съвет на ИИОЗ жури, в състав:

- доц. д-р Апостол Атанасов Апостолов,
  - проф. д-р Иван Райчев Райчев,
  - доц. д-р Мария Димитрова Желязкова,
  - проф. д-р Никола Георгиев Андреев,
  - доц. д-р Стефан Емилов Николов.
-

Достъп до материалите по дисертационния труд можете да получите в библиотеката на Института за изследване на обществата и знанието и при Научния секретар на Института.

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на темата и обосновка на изследването

Социологията на човешките общности и социологията на властта имат много допирни точки. От една страна, това са две от теоретичните направления, които са най-широко разработени в социологическото познание. От друга страна, многообразието и актуалността на темите и въпросите от социалната практика, особено в локален аспект, провокират интереса на изследователите и с това поставят пред тях важни задачи, и сериозни предизвикателства към работата им.

Обект на изследователското внимание в настоящата разработка е селищната общност, а предмет - връзката между интересите на този тип човешко обединение и властта, която то притежава, и може да осъществи. Доколкото формулировката на разработваната тема предизвиква въпроси, като предварителна обосновка и аргументация на подхода към осъществяваните задачи, може да се подчертае следното. Обикновено явлението интерес се свързва с разбирането „интерес от” или „интерес за”. И в двата случая интересът е отношение към нещо друго, нещо външно за неговия носител, най-общо определяно като елемент от обективната действителност, нещо, което е добре да се придобие, да се използва и пр. ***Предназначение на това изследване е да се установи отношението, което селищната общност има към собствената власт и нейните възможности.*** С други думи, търси се определена насоченост от страна на носителя на власт към елемент от собствените характеристики, към нещо свое, което се осъзнава, че има значение за връзките на общността с обществения живот. Считаю, че тук е налице определена теоретична инверсия, тъй като не елемент от външната действителност, а страна от субстанционалната и функционална същност на субекта се разглежда “като интерес”. Тук използването на понятието интерес се определя от обстоятелството, че при избора дали да изяви или не това свое качество, селищната общност на практика осъществява определена роля в по-общата социална среда, към която принадлежи. В същото това време, чрез действията, свързани с направения избор, общността отстоява свои права и пълномощия. В такава ситуация властта вече е обект на интерес, защото чрез нея се обезпечават постигането на общи цели. Организационното усилие на хората в селищната общност е само средството за защита на така формирания и съществуващ интерес. Приемаю, че тази по-особена социална ситуация, следва да се обясни на по-различна

база от анализа на интереса само като отношение, насочено към обективната действителност.

Властта е оказване на влияние. Чрез това влияние винаги се цели промяна в поведението или съзнанието на определен обект, който се намира под властовото въздействие. Обикновено такъв обект е индивид или някаква социална съвкупност. Но макар и в качеството на обект на власт, индивидът или общността винаги действат от гледна точка на своите интереси. Интересът на човек е резултат от свободен избор при неговото мислене или поведение, разбира се, когато съществува алтернатива за избор. Но и властта съществува само в ситуация на такава свобода. Въздействие в ситуация, когато няма алтернатива за поведение не е власт, а принуда, която дори може да не зависи от човек. В тази връзка, е важно да се припомни, че съвременното интерпретиране на властта, е като особен вид междусубектни отношения.

Социалната промяна в живота на селищната общност е един от най-широко разработените аспекти на темата. Промяната в живота на хората е приета за мощен мотивиращ фактор при изследване активността на селищната общност. Но веднага следва да уточня, че не самата промяна, а посоката на социалното движение има значение за такава активност. Когато се търси благоприятна промяна и властта се осъзнава като механизъм за постигане на желания резултат, имаме интерес на общността в действие. С други думи, наблюдаваното в последствие поведение на общността е защитата на нейния интерес.

В обществото властта е следствие от права. Когато се осъзнаят тези права и се консумира съответната им власт, може да се каже, че интересът е реален подбудител за социална активност. Приемам, че отношението на селищната общност към властта е най-вече инструментално. Този изследователски подход позволява явлението да се интерпретира като средство за защита на интересите на общността. И тъй като селищната общност, поради естеството на своята същност, не може да действа като постоянен социален субект на власт в обществото, това също изисква един по-различен подход към тези нейни изяви. Проявлението на селищната общност, като субект на власт, почти винаги е ситуативно, т.е. в определен момент, който като правило не е продължителен. Въпреки, че не могат да се изключат спонтанните действия, най-често такива ситуации са формализирани предварително, чрез традициите или законите. Типични са изборните ситуации. Изборите са акт, чрез който избирателите (общността) имат реалната власт и възможността да я използват като социално средство за влияние върху бъдещето на тяхното селище или държавата. Така властта се превръща в интерес.

2. Цел, задачи и ограничения на изследването

Целта на дисертацията е да се изследват и обяснят съществуващите закономерности от локален порядък в селищната общност, които произтичат от връзката между властта и интересите от социални промени. Конкретен обект на тези търсения в социалната практика е населението на Варна и неговото поведение като общност в условията на избори за органи на местната власт.

Осъществяването на целта на разработката се обезпечават от две основни методологически задачи. Първата задача е да се обвържат и приложат в подходяща мяра дедуктивния и индуктивния подход към изследвания обект. Дедукцията представя широтата на теоретичните идеи по темата и съдейства да се прецени как социологическото познание може да бъде приложено към обществения живот в един голям български град. Индуктивният подход пък, съдейства за по-точна преценка как местните избори и обществените отношения, свързани с тях, помагат за разкриване на търсените закономерности на това равнище на социален живот.

Втората задача е да се разкрие и обясни връзката между представените теоретични идеи в дисертацията и резултатите от емпирични изследвания, близки до темата. Проследяването на връзката „теоретично – емпирично“ се осъществява в три аспекта: *Първо – търси се потвърждение на теоретичните идеи за многомерния характер и спецификата на селищната общност чрез социалната практика на големия черноморски град.* Групите емпирични индикатори за това са идентификацията на населението с града; съществуването на специфичен ценностен модел на варненци в нагласите им за съвместен живот; наличието на жизнени цели, които да са основа за формиране и разгръщане на социални връзки в града. Всичко това са и теоретични условия за последващо проявление и отстояване интересите на селищната общност във всекидневното, както и предпоставка за развитие ѝ във времето.

Второ – разкриват се тенденции в управлението и политически живот на града, чрез които да бъдат изведени определени закономерности в битието и съзнанието на варненската селищна общност. В емпиричен порядък се изследва значението и действието на множество и разнородни по характер обществени фактори върху действията за защита интересите на общността, а успоредно с тях и на редица локални условия и предпоставки за това.

Трето – извеждат се определящите теоретични аспекти на социалната промяна в града и съответните политическите инструменти за постигането ѝ.

При емпиричната верификация на тези идеи в изследователските търсения са застъпени социално-икономическите и политически фактори за промяна, отношението към властта (държавна и местна), ценностните ориентации на избирателите извявани от тях при местни избори, както електоралните им и предпочитания им към партийните субекти на властта.

Методическите и аналитични задачи на дисертацията са разработени чрез съдържанието на изследователските хипотези. (вж. т. 4)

Използваният емпиричен материал при изследването ограничава полето на анализ и направените изводи до границите на варненската селищна общност. По аналог обаче, част от тези изводи могат да се екстраполират и към другите големи български градове. Съществуват индикации, че процеси регистрирани във Варна, по-късно се развиват в цялата страна.

В същото време, съществуват и *ограничения от по-общ порядък*, които пречат за достоверността на направените оценки. Проблемите се изразяват в следното: *Първо – налице е известен дефицит на познание относно явлението власт в неговия социологически аспект прилаган към селищната общност.* Това знание, по различни причини, не е разработено задълбочено в нашата научна литература. Налага се да се търсят идеи в чужди публикации, но там не могат да се срещнат особеностите на българската социална практика и традиции.

Второ – общите социологически и политологически страни, и проблеми на обществения преход в България не са систематизирани на равнище селищна общност. Границите на изводите относно тези аспекти в настоящия анализ, са валидни за една от селищните общности, варненската и това не позволява сравнителен анализ.

Трето – регионалните изследвания, все още не са стратегия за социологическата наука в България. Въпреки особеното внимание, което отделят Европейският съюз и неговите институции на регионалното развитие, у нас процесите и проблемите на регионалистиката не са приоритет на научните организации. Причините са много, но резултатът е негативен, както в познавателен план, така и при съдействието, което изследователите срещат в опитите си да помогнат на регионалната и местната власт.

Четвърто – липсват изследвания относно интересите на селищната общност спрямо властта. Честа практика у нас е изследванията, свързани с местната власт да имат за предмет очакванията от действията и решенията на институциите на власт, т.е. общините. Това, че самата селищна общност е овластен субект на

обществения живот се оказва трудно разбираемо за самите граждани. Този проблем лишава участниците в изследването, от гледна точка, а получената, чрез тях информацията от обективност при представяне на оценките.

3. Изследователска теза и хипотези

Акцентът, който прави дисертацията, върху теорията на съвременните изследвания на града и практиките, приети като класически проучвания на властта в селищата, не е случаен. Интересът към тези тематични кръгове произтича най-вече от състоянието на съответните изследователски дейности в страната, които могат да бъдат оценени като проблемни. В теоретичен аспект, на преден план и за двете научни направления излизат проблеми и трудности, главно от методологичен характер. В приложен аспект, затруднения пред изследователите възникват главно поради институционалната и политико-културна специфика на българското политическо пространство и участниците в него. Типичен пример в това отношение е съществуващата практика на управление в българските общини и селища, която е доста далеч от подходи и организация, дори доближаващи се до разработваните в социалното знание. Считам, че всичко това прави разглежданите теоретични въпроси и изследвания необходими и важни.

Логиката на изследователския процес при социологическото познание, изисква да са построи **връзка между теоретичното моделиране на проучваната реалност и емпиричната ситуация**. Всяка селищна общност е възможно да бъде емпирично изследвана, тъй като съществува обективно, чрез реалните отношения между хората, включени в нея. Тези отношения се материализират във факти, представляващи всекидневния живот на хората в селището. Именно в тази проекция на всекидневието става възможно да се търси противоречивото взаимодействие между интересите на отделните индивиди и на социалното цяло, както и значението на същите тези интереси като двигатели на социалната активност на всеки и всички заедно. Интересите в селището са социална връзка, която формира общността на хората в това цяло и определя повечето процеси по неговото възпроизводство във времето.

Връзката между основните теоретични идеи, които подлежат на практическа проверка и реалната социална ситуация в обекта на изследване (Варна) се осъществява, чрез работните хипотези. Те са *нет* и в своята взаимовръзка обезпечават системния подход към целта на изследването и социологическия му характер.

Първа хипотеза: Социалните промени в живота на селищната общност са водещ интерес на хората, а осъществяването им, се превръща в критерий за оценяване на властта и управлението. Оценките за извършените промени, които дават варненци, макар и субективни по произход, се основават на реалностите, които предлагат страната и града като място за живот.

Закономерният характер на връзката между социалната промяна и властта е аргумент за формирането на интереси в селищната общност, които наточват с очаквания властовия субект да осъществява непрекъснато развитие на съвместния живот. *Така връзката власт-социална промяна придобива причинно-следствен характер.*

Очакванията относно резултатите от промяната в живота на селищната общност имат две проекции. Основната от тях е да се осъществи определено изменение на структура, функция или форма, чрез която съществува самата общност, или определен неин елемент. Ако това стане факт, означава, че съдържанието и насочеността на властовото решение, търсещо промяна, е постигнато. Втората проекция на резултата е промяна в самия субект на решението.

Втора хипотеза: Изявите на населението, като субект на власт в селището предполагат да е изградена реална общност в отношенията между хората, обитаващи територията. Селищната общност във Варна съществува поради обективни обстоятелства, но ролевото поведение за осъществяване на власт от страна на варненци, се основава на осъзнат интерес и целево създадени механизми за комуникация в общността.

Дефинитивно съв приел, че **реалната общност е функционално съществуващо и контактено обединение на населението на селището.** Степента на общност между хората в една човешка съвкупност е първостепенно условие, за да бъде тя конкретен и реален социален субект и да изпълнява отговорни роли, каквато е и властовата.

Социалната промяна в селищната общност е възможна като резултат само при наличие на обединени усилия на хората, които я формират и реалистични цели, поставени от субектите на процеса на интеграция или отговорните за това институции. Така че, липсата или невъзможността да се формира активна общност, която да бъде необходимият генератор на промени, затруднява или прави невъзможно социалното движение, като съдържание на промените.

Трета хипотеза: Изборите за местна власт са важен властови ресурс и политически инструмент на селищната общност, чрез които тя прави опити за промяна в живота си. Между проведените избори за местни органи на власт във Варна съществува връзка, която дава възможност да се търсят тенденции в поведението на общността, при изпълнението на тази специфична ѝ властова роля.

При анализа на социалната практика, властовите отношения се поставят в най-ясна връзка с политиката. Така е защото политиката е дейност за налагане, чрез власт, на интересите на социални групи, слоеве или класи като общи за други хора.

Характерът на взаимодействието "селищна общност - власт" е сложен, както в своя генезис, така и в своя резултат. **Участието на гражданите в избори е фактическа реализация на политическа власт**, която им е дадена от конституцията. Избирателният вот делегира власт на избраните кмет и общински съвет по места, и това е необходимо условие за тяхното овластяване. **За избирателите този акт е същинското властово въздействие.** Ако едно социално действие се осъществява циклично, информацията, която го отразява като факти, дава възможност да се анализират и изследват налични тенденции в поведението на хората, включени в съответните дейности. Така е и с изборното поведение на варненци през годините на демократичния преход.

Четвърта хипотеза: Взаимодействието между местната власт и селищната общност е особен вид социална връзка. Тя съществува обективно и се проявява, чрез действието на определени закономерности в поведението на варненци по време на избори и установяването на политически режим за управление на града.

Проявлението на определена закономерност в съвместния живот на хората силно зависи от **наличието на единство между обективните и субективните страни** на всеки елемент от обществената действителност, чието съществуване тази закономерност определя. Липсата на такова единство затруднява, както функционирането, така и изследването на формите на съвместен живот. Установяването на самите закономерности не е сложно, тъй като наличната информация за следствията от тяхното влияние позволява да се направят съответните изводи. Проблемите произтичат от това как да се установят причинно-следствените връзки, които формират наблюдаваните резултати.

Хипотезата включва предположения и задачи за търсене в три посоки.

Пета хипотеза: Поведението на селищната общност в ролята на властови субект, който делегира права за управление на избраните от състава ѝ членове, се определя от множество и разнородни фактори и условия. Те могат най-общо да се разделят на обективни и субективни, според източника на влияние или външни и вътрешни, според мястото на този източник. Значението на тези групи фактори е различно – при първата типология, считам, че определящи са обективните по характер фактори, а при втората – външните за общността.

В ролята на „фактор“ може да влезе всеки социален факт или страна от реалността на живота в града, доколкото има принос за активността или пасивността на варненци за постигане на промяна. Такъв фактор може да бъде не само социален, но и несоциален факт, например уникалното географско местоположение на Варна, което определя сериозно нейното функциониране. Без да се влиза в пределна дълбочина, **изследването се ангажира с група условия и обстоятелства от градския живот, които съдействат за развитието на селището чрез специфични социални механизми.** За тези механизми приемам, че сериозно обуславят изявите на селищната общност, като субект на власт, както и, че са ефективен стимул за ролевото поведение на варненци, като избиратели.

4. Теоретичен подход и методика на изследването

Теоретичното изложение на дисертацията прави опит да представи историческата и съдържателна проекции при формиране на понятията общност, интерес, власт и социална промяна. Те са основополагащи за темата и по тази причина подходът към тях се характеризира с подчертана задълбоченост. Специфика на изложението е търсенето на локалните аспекти на понятията и явленията свързани с тях в реалностите на селищната общност. Основната цел на разработваната тема е да се потърси отговор как в живота на селищната общност (варненската) се осъществява връзката между властта и интересите на населението. И още, кой е механизъмът самата власт да се превърне в интерес.

Един от изводите в теоретичната част на изследването е, че връзката „власт – интереси“ е опосредствана. Ролята на търсения посредник се изпълнява от промяната в живота на хората в селището. Тази логика е обяснима, чрез заложения в човека стремеж да водим все по-добър живот, което именно осмисляме и целеполагаме като необходимост от промени. В тази връзка, едно от основните предназначения на съвместния живот на хората е с обединени сили да се преодолява

дефицита от блага, които са ни нужни. При такава ситуация социалната промяна вече добива битие на интерес. Мотивът за промяна провокира търсенето на необходимите социални средства за постигане на целта. Намирането им може да стане по два начина. Единият източник на търсените средства е социалната средата и тя действа чрез налагане на правила или запазване на традиции. Другият източник, от където могат да се набавят средствата са собственото съзнание и опита. Властта в селищната общност има опорни точки, както в средата, така и в индивидуалните качества. Този синтез от обяснения налага постоянно да се отчита взаимодействието между властта в селището и интересите на хората в тази система от отношения.

Границите на разработваната тема са доста широки и едно тематично изследване трудно може да достави информация за илюстрация или практическо потвърждаване на всички теоретични тези. Това е причината **в дисертацията да се ползват резултати от няколко изследвания,** всички проведени във Варна, от автора на разработката.

Обстоятелството, че по темата не е проведено самостоятелно изследване, сериозно затрудни подбора на емпиричния инструментариум. За преодоляването на проблема, вместо традиционния теоретичен модел за теренните действия, подготвих множество работни хипотези, които послужиха за подбора на информация от годините и подходящи факти, подкрепящи включените вече в теоретичната част постановки. Важно е да се подчертае, че тази подготвителна работа, освен предназначението си, съдейства и за един малко очакван резултат. **В процеса на подбор на необходимата разнообразна информация и последващия анализ се появиха възможности за извеждане на самостоятелни изводи и достигане на обяснения, които произтичат от самите емпирични данни и върху които, при подготовката на работните хипотези не бях разсъждавал.** Постепенно, индуктивният подход доби собствена тежест в изложението и дори възникнаха въпроси, които наложиха допълнителна теоретична интерпретация. Възможно е това да представлява специфика, когато се работи на средно или още по-ниско равнище на социалния анализ. Но в процеса на работа тази особеност се прояви, като че ли от сама себе си.

Поначало, емпирични изследвания, предмет на които е социална промяна в селищната общност, са интересно предизвикателство. При многогодишните ми изследвания на варненското население има осъществени няколко такива теми. Анализът за проверка на работните хипотези в настоящата разработка се основават на

изводи, произтичащи от тези изследователски ситуации, тъй като приемам, че те могат да бъдат добра илюстрация или повод за анализ на теоретични идеи и социални тенденции, включени в дисертацията. Считаю за ценно в този случай, че голяма част от постигнатите резултати се появили по чисто индуктивен път.

В методическо отношение, е важно да се подчертае, че **емпиричната информация** при всички изследвания, които са използвани за работа по хипотезите, е **добита чрез стандартни персонални интервюта в домовете на варненци**. Конкретните параметри на използваната методика са показани към главите и параграфи на разработката, където е използвана съответната информация. **Структурите на информацията са представени в 63 таблици**, като използваните средства за това са едномерни и двумерни разпределения, социологически индекси и корелационни статистически коефициенти.

5. Аprobация на изследването

Дисертационният труд е обсъден на разширено заседание на **секция „Публични политики и социални промени“ при ИИОЗ на БАН**, а съществена част от него и на заседание на **катедра „Философски науки“ при Икономически университет-Варна**.

Материали от теоретичните изследвания по темата на дисертацията са публикувани като **статии в сп. „Известия“ на ИУ-Варна и други издания, представили резултати от научно - изследователски проекти на университета. (1)**

Теоретични аспекти от дисертацията са използвани и за разработка на доклад за кръгла маса на ИУ-Варна **„Обединена Европа – интеграция и идентичност“**, проведена през 2009 година.

Резултатите от емпирични изследвания, които са ползвани за дисертацията, са били вече основания за подготовка на пет публикации относно социалния живот във Варна в **порецата „10 КНИГИ ЗА ВАРНА“**. В специализирания раздел на тази поредица - **„Социология на Варна“**, са разкрити важни процеси и тенденции, които характеризират прехода на обществените отношения в града на границата на XX и XXI век.(2)

Информацията от представителни изследвания За обществения живот във Варна за периода 1999 – 2003г., чрез която са разработени емпирични аспекти от дисертацията, е сърцевината на дейвалата по това време във Варна **„Система за ранна сигнализация“**. Продуктът е изследователска поръчка на Община Варна, има панелен характер и е предназначен за управленски цели на местната власт. За този

период са направени десетки представителни изследвания на варненското население и са подготвяни аналитични доклади с резултати от тях всеки месец.

-
1. 2010-2013г., проект *„Аксиологични и социално-психологически аспекти на общественото мнение във Варна“*; 2008-2010г., проект *„Динамика и тенденции в развитието на Варна за 20-те години преход“*, осъществени по плана на ИУ-Варна за научни изследвания.
  2. Публикациите са в *„Книга за Варна 2003“*, 2005, 2006, 2007 и 2009-10.

II. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

ВЪВЕДЕНИЕ

ГЛАВА I. СОЦИОЛОГИЧЕСКИ ИЗМЕРЕНИЯ НА ИНТЕРЕСИТЕ В СЕЛИЩНАТА ОБЩНОСТ

1. 1. Многомерният характер на селищната общност
1. 2. Властта като обект на интереси в селището

ГЛАВА II. СОЦИАЛНИТЕ ПРОМЕНИ В СЕЛИЩЕТО – ЦЕЛ НА ВЗАИМОДЕЙСТВИЕТО МЕЖДУ ВЛАСТ И ИНТЕРЕСИ НА ОБЩНОСТТА (методологически аспекти)

2. 1. Същност и значение на социалната промяна за селищната общност
2. 2. Политическата власт като средство за реализация на интересите от социална промяна в селището
2. 3. Хипотези относно необходимите условия за реализация на интересите от промяна в един голям български град (на примера на Варна)

ГЛАВА III. ЕМПИРИЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА ВЗАИМОДЕЙСТВИЕТО „ВЛАСТ – ИНТЕРЕСИ” (на примера на Варна)

3. 1. Населението на града като социална общност
3. 2. Закономерности на взаимодействието между селищната общност и местната власт в условия на избори
3. 3. Определящи фактори за поведението на общността, като субект на промяна

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

БИБЛИОГРАФСКИ СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНАТА ЛИТЕРАТУРА

III. СИНТЕЗИРАНО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

ВЪВЕДЕНИЕ

Въведението представя основните характеристики на дисертацията. Преди всичко това е структурата на разработката. **Дисертацията включва три глави, въведение и заключение.** *Първата глава* е строго теоретична и има предимно методологически характер, тъй като тук се представят явленията, определящи темата – общност, интереси, власт. *Втората глава* е преходна, като акцентира на социалната промяна, като водещ интерес на селищната общност и средствата, чрез които този интерес се материализира в съвместния живот. Тази глава представя и работните хипотези на изследването. *Третата глава* разкрива емпирични ситуации в една голям град на страната – Варна и включва техен анализ, от гледна точка на теоретичните въпроси на разработваната тема.

Обект на изследователското внимание в настоящата разработка е селищната общност, а **предмет** - връзката между интересите на този тип човешко обединение и властта, която то притежава и може да осъществи.

Представени са **целта** на дисертацията, основните методологически **задачи**, които приедстои да се осъществят. Аргументиран е подхода, че методическите и аналитични задачи, поради разнообразието и големият им обем, са обособени в целево разработени **работни хипотези** в отделна глава. Наред с насочващото си предназначение, относно изследователските търсения, става ясно, че хипотезите служат и за подбора на информация от използваните емпирични проучвания на автора и подходящи факти от живота на града, подкрепящи включените вече в теоретичната част постановки.

Въведението дава представа за **границите, в които се простират анализът и направените изследователски изводи.** Това са пространствените и демографски параметри на варненската селищна общност. Подчертава се, че политическите процеси в големите градове преимуществено се определят от общи фактори на общественото ни развитие, но заедно с тях са налице и местни такива. Тези фактори са предмет на локални изследвания, както това в дисертацията, но те винаги следва да се анализират във връзка с общите условия на социалното влияние.

Представени са и няколко проблема, които сериозно ограничават направените теоретични и емпирични изводи и оценки.

ГЛАВА ПЪРВА

СОЦИОЛОГИЧЕСКИ ИЗМЕРЕНИЯ НА ИНТЕРЕСИТЕ В СЕЛИЩНАТА ОБЩНОСТ

1. Многомерният характер на селищната общност

В духа на социологическата традиция, в дисертацията към **явлението общност и неговите теоретични и практически съществуващи форми, е подхождено многоаспектно**. Първоначално се представя и обяснява многомерния характер на явлението, което се изразява в това да се покажат най-същностните страни на изследвания обект, изходните позиции за теоретичния анализ, класификацията на формите и разновидностите, мястото и значението на явлението в социалния живот. Всички тези теоретични задачи имат и своите исторически проекции, които при този тип анализ не могат да се пренебрегнат.

Като се тръгва от идеята, че общността е форма за обединение на хора, което съществува на основата на някакъв техен общ социално значим признак, се изпълняват **следните задачи:**

- Представят се *различните подходи в социалното познание към общностите* и тези, които ги прилагат – Конт, Дюркем, Вебер, Зимел, Низбет, Денч, Уикс, Бауман, Юнг, Редфийлд;
- Изследват се връзките и *взаимдействията между общност и общество* – Тьонес, Мертън, Парсънс, като се акцентира на обстоятелството, че даже съвременните високо организирани общества не позволяват абсолютното разкъсване на тази връзка;
- Проследява се *появата и развитието на отраслевата социологическа теория за града*. Като частна теория на този тип знание, тя се приема за един добър системен пример, който потвърждава многомерния характер на познанието за социалните общности;
- Разглеждат се теоретичните идеи на изследователите, които са основоположници на социологическата теория за града – Бут, Вебер, Зимел, Сорокин, Чикагската школа на социологията на града (Парк, Бърджис и Уърт); Холи, теорията за средния град на Робърт и Хелън Линд, Уорнър, Арнолд и Каролин Роуз, модерните Харви и Кастелс, Ганс;
- Представят се *теоретичните характеристики на селищната общност от*

различни гледни точки и нейните социологически измерения. Теоретично са аргументирани *три групи условия (причини), които имат пряко отношение към формирането и съществуването на селищните общности.* **Първата причина** обяснява появата на този тип човешки общности и това е пространствено-териториалната близост при съвместния живот на хората, т.е. реалните им обединения на конкретно място и време.

Втората причина обяснява характера на селищната общност, като акцентът е върху необходимостта от обединяване на хората, обитаващи едно място в определено време. Това е организационната страна на съвместния живот. Тя се появява обективно, като резултат от функционирането на общността. организационно обединяване на хората има за предпоставка наличието на определена социална връзка (взаимодействие, отношение и пр.) формираща чувство за принадлежност към общността.

Третата причина обяснява функционирането на селищните общности, чрез разбирането на общността като общност на интереси. Този аспект на анализа извежда на прагмен план принципно нов критерий за появата на социална общност - наличието на общи мотиви за социална активност каквито са интересите и ценностите на хората в селището;

- Селищните общности са анализирани в контекста на традиционната класификация на българската социология, този тип човешки съвкупности да се представят като органични и функционални социални образувания. (Ошавков, Тилкиджиев)

В крайна сметка, приемам, че **традиционните видове общности съществуват, чрез опозицията „хомогенност-хетерогенност“ на своя състав и съзнанието на своите членове.** Но в практиката на съвременните развити общества са изследвани множество ситуации на реално обединяване в момент на нужда и проблеми, които обикновено се осъществяват в микросредата. Това се оказва едно солидно средство, което може да противостои на по-широкия свят и особено на тези, социално отговорни, фактори, които въобще не се интересуват от процесит в реалните човешки общности. Последното е валидно главно за ситуации и проблеми от локално значение.

В социологически аспект това се приема като **механизъм, чрез който различни по своите интереси индивиди могат да съчетаят усилията си и да оформят общност, която да защитава добре съществуващия социален ресурс на една малка територия.** Така в дисертацията се достига до един от основните теоретични въпроси -

има ли власт селищната общност да решава своите проблеми и да отстоява, чрез това средство на практика своите интереси. Отговорът в настоящото изследване е положителен.

2. Властта като обект на интереси в селището

Въпросът за връзката между интересите и властта е основен за изследванията и анализите на почти всички социални системи и обществени явления. За социологическото познание **интересът е определяща характеристика на всеки социален субект. Дефинитивно, това е неговата способност да осъзнава формите и средствата за социална активност, чрез които се удовлетворяват човешките потребности и да избира такова поведение, което го поставя в желана от него социална позиция или да му носи търсена изгода.**

Понятието „интерес“ е социологическо по характер, тъй като в неговото съдържание се включват разнородни критерии за оценка поведението на социалните субекти. Научните понятия, определяни като социологически винаги показват наличие на закономерности в произхода и същността на явленията и процесите, за които се използват.

Като цяло социологическият подход към явленията в социалната реалност е доста сложен, тъй като изисква прилагане на интегративни възгледи относно изследвания обект.

Особеност на този подход към интересите, е че явлението се разглежда като специфичен вид обществени отношения. Това е така, защото интересът не може да съществува извън социалните си носители и субекти. Друга съществена теоретична характеристика на интересът е неговата обвързаност с определен обект в социалната действителност. В най-общ порядък обект на интерес може да бъде или да стане всяка потребност или по-скоро онази даденост в действителността, чрез която тя може да бъде задоволена. Предимно на тази плоскост се осъществява и връзката между интересите и властта.

Социалната сила на интересите теоретично се свързва с това, че те отразяват в себе си съществуващите и утвърждавани в обществото отношения на неравенство. Във връзка с това, когато интересът се приеме за обществен тип отношение между хората, това налага да се отчита техния реален социален статус. Статусът в социалната среда дава и съхранява социална позиция, а цената за това е определено поведение в тази

среда. Считаю, че спазването на така оределено поведение, е интерес в действие и в същото време, средство за преодоляване на социално неравенство.

В социалния си живот хората не действат като субекти, не са самостоятелни, ако не могат да направят свой собствен отговорен избор и по този начин да определят действителните си интереси. **Интересът е присъщ на субекта, който и когато проявява съзнателно и избирателно отношение към действителността и допуска нейното влияние спрямо себе си.** Това в крайна сметка придава на явлението интерес субективно-обективен характер и позволява да се твърди, че синтетичният характер на явлението съществува закономерно, а влиянието му е универсално.

Модерната наука поставя акцент върху идеята, че в обществото изразените от индивиди и групи разнообразни интереси се конкурират и регулират чрез властта. **Властта е обект на интереси тъй като достатъчно добре се осъзнава, че чрез нея могат да се задоволят, както стратегически, така и всекидневни потребности на отделни индивиди и цели социални групи в обществото.** Това е основание за появата на силен социален мотив и стремеж за активност, доколкото се материализира в поведение.

Използването на различни подходи към властта създава визия относно едни или други страни от понятието "власт", но едва в своята съвкупност тези различни подходи дават пълна представа за явлението. Това произтича от разбирането, че понятието "власт", както и сходните с него понятия като "авторитет", "господство", "влияние", "сила" се отнасят към съвкупността на т.н. многомерните категории на социалното знание.

Изследването на властта има фундаментално значение за редица социологически теории. Това се определя от обстоятелството, че **властта фактически е елемент на почти всички социални отношения.** Представяето на явлението в дисертацията започва с произхода и същността на властта. Теоретично основание за това представяне вземам от изследванията на **Стивън Люкс**. Според него, в основата на понятието „власт” стои идеята за съществуването на причинно-следствен ефект, породен от това, че **властта най-общо е способност да се оказва определено въздействие върху даден обект.**

Феноменът власт възниква и съществува в резултат на това, че има реална основа в социалната действителност, която поражда това явление. За социологията това са обективно съществуващите в съвместния живот отношения между хората. Властта е двустранно отношение, взаимодействие между субект и обект. Но това взаимодействие

е ефективно само при конкретна социална ситуация, при която властта е немислима без подчинение на обекта. Обектите на власт винаги имат социален произход, т.е. това са индивиди или човешки съвкупности, които при други ситуации са субекти на различни дейности. Поради тази постоянна ротация на социалните роли, **властта в своята най-дълбока същност на социална връзка съществува като особен тип междусубектно отношение.**

При систематизацията на основите и най-влиятелни традиции **в разбирането на властта**, съществуващи в съвременната западна социална наука, **отчетливо са се обособили две основни традиции. Първата** от тях има за произход идеи, които **разглеждат властта като отношение към хората и вещите.** В тази връзка, най-рано се оформя концепцията на Макс Вебер. Вебер представя властта като съзнателно създадено и поддържано отношение между индивидите. Друга тенденция, за изследване и разбирането на властта в класическата социология, създава Емил Дюркем. Той съсредоточава своето внимание върху авторитета, приемайки го като форма за оказване на влияние и контрол произтичащи от властта. В историческа проекция, като най-мощно развивани, при първото направление, се оказват концепциите наследили възгледите на Томас Хобс и Макс Вебер. В тази посока работят изследователите Х. Ласуел, А. Каплан, Р. Дал, Д. Картрайт, С. Люкс, А.Гидънс и др. Тази група изследователи са известни като разработили *т.н. „едномерна проекция на властта“.* **В духа на тази традиция властта се разглежда като асиметрично отношение.**

Терминът **„второ лице на властта“** въвеждат Бакрак и Барац. От тук нататък във времето започва развитието на многомерният подход и разбиране на властта. В средата на 70-те години на м.в., чрез книгата си „Власт: Радикален поглед“ Стивън Люкс въвежда в теорията терминът **„трето лице на властта“.** Люкс много категорично отстоява виждането си, че понятието интерес включва в своите граници не само субективните предпочитания на своя носител, но и такива обстоятелства, които този субект може да не осъзнава.

Втората традиция в изследването на властта се развива едновременно с първата. При това направление на теоретични изследвания се допуска, че **властта може да се осъществява в полза на всички.** Властта се приема като колективен ресурс, като способност, чрез която може да се постигне някакво общо благо. Категорично се подчертава необходимостта от легитимност на властта и нейната принадлежност не на отделен индивид или група, а на определена общност или дори обществото като цяло. Най-ревностните представители на тази традиция са Т. Парсънс, Х. Арндт, М. Фуко, Б.

Ръсел, Р. Берстед и др. Властта се проявява като социално отношение или взаимодействие, което може да се осъществи както на елементарно, така и на по-сложни комуникативни нива. ***Като субект на властта действа социална организация или орган на институция, но от името на всички.*** В тази връзка, отличителен белег на прехода към нова гледна точка в теорията е смяната на парадигмата от „власт над...” към „власт за ...”. Властта вече не се разглежда като атрибут на субекта на тези действия, а като свойство на системното цяло, към което той принадлежи. Според разбирането на Фуко властта е навсякъде, но не защото обхваща всичко, а защото произтича от всичко. От всичко това излиза, ***че властта е някаква тоталност, постоянно подчиняваща хората като непрекъснато структурира някакво социално поле, на което те се извяват.***

Почти винаги връзката между интересите и властта при анализа на обществените отношения на макроравнище се разбира и представя в политически аспект. В тези случаи наред с интересите, като критерий за разбиране и оценка на властта и политиката се използват и ценностите. Характерно за това им предназначение е, че те се променят адекватно на системата на обществените отношения, в която съществуват или промените в обективните характеристики на своите носители.

Един от най-известните теоретици на политиката през XX век, **Робърт Дал**, дефинира властта като ***упражняване на контрол върху поведението на другите.*** Дейността на всички тези „други” (социални организации и социални субекти), разглеждани като съвкупност от отношенията помежду им, формите и качеството на политическото съзнание, което притежават, нормите на политическо поведение, което прилагат, можем да разгледаме като политическа организация на обществото или „политическо общество”.

Специализираните социологически и политологически изследвания на властовите отношения в селището (града) започват във втората половина на XX век в САЩ. Още първите приложни изследвания (семејство Линд), започват да утвърждават извода, че политиката в градовете се контролира от елитния бизнес, като това става главно на основата на неговите материални ресурси и социален престиж. Представителите на тази класа заемат позиции в почти всички най-важни сфери на живота в града. Политическото влияние е пряко, чрез ръководните структури на партийните организации, както и неформално, чрез управление поведението на подставени лица в местната администрация. Оказва се, че самият бизнес елит не се ангажира пряко с публичното управление, но прави това успешно, чрез местните политически ръководители и служители в местните органи на властта

В 60-те години на XX век на вниманието на изследователите вече стои **въпросът, зададен точно от Робърт Дал – кой управлява?** Този въпрос е приет като класически за голяма част от последващите изследвания на властта и всеки ангажиран към него, търси отговор. *Активно се развиват двете изследователски школи – плуралистичната*, подкрепяна основно от политолози и *елитарната*, подкрепяна от социолози, които разработват собствени изследователски методики.

ГЛАВА ВТОРА

СОЦИАЛНИТЕ ПРОМЕНИ В СЕЛИЩЕТО – ЦЕЛ НА ВЗАИМОДЕЙСТВИЕТО МЕЖДУ ВЛАСТ И ИНТЕРЕСИ НА ОБЩНОСТТА (методологически аспекти)

1. Същност и значение на социалната промяна за селищната общност

В края на XX век, в резултат от множество и разнообразни социални промени, градът, стана изследователска територия, която по най-продуктивен начин можа да събере и да фокусира изследователски цели на учени от разнородни области на науката.

Тази глава на дисертацията има за цел да анализира и обобщи теоретичната дискусия за същността на процесите, които често наричаме с различни понятия, като **преход, развитие, промяна**. Всички тези понятия служат за представяне на различни аспекти на **социалната динамика в съвместния живот на хората**.

Теоретичният интерес към социалната промяна е израз на познавателните цели в социологията. Налице са два **ведещи възгледа, относно промените в социалните общности**. В случаите, *когато промяната се приема като резултат от междуличностно взаимодействие*, акцент се прави върху стабилността на формиралата се система от отношения в общността. Когато, обаче социалността се приема *като резултат от постоянно възобновяващите се причинно-следствени връзки при взаимодействието между средата и човешката активност*, акцентът при анализа е върху промените, разглеждани като резултат от социалните действия на хората в общността.

Диалектика на идеите за същността и значението на социалната промяна постоянно търси отговорите на **два важни теоретични въпроса. Първият** - кои за границите, в които могат да се очакват измененията - дали те засягат цялото или имат по-локален характер и **вторият** - кой е елементът на социалните системи, определящ посоката и интензитета на процеса.

Класическата социология, чрез еволюционизма на Конт, Спенсър и Дюркем,

счита промените, като закономерно присъщи на социалните системи, подобно на природните, които се приспособяват чрез изменение. И тук, и при последващите неоеволюционни теории, промяната е обща като резултат и еднолинейна по характер. ***За основоположниците на социологията прогресът не може да е цялостен. Промените засягат само части от цялото.***

Теориите за многолинейната еволюция на Стюарт, Захлинс, Сървис подлагат на съмнение и критика характера на връзката, но не и съдържанието на процеса на изменение. Те продължават да развиват в аналитичен план идеите за общото еволюционно движение. Според тях, промените в по-малките по обем социални съвкупности се извършват винаги с по-бърз темп от измененията в цялото, което или изостава, или пренебрегва диспропорциите, като начин за поддържане на изгоден баланс между цялото и частите. Така се съотнасят градът, чрез своята социална общност, с обществото.

През 20-те години на XX век, теориите развивани на средно и микро ниво на социалния живот вече ***обясняват социалната промяна като резултат от вътрешни за системите причини.*** Тези теории доста силно подчертават значението на микросистемите за разбиране на промяната, като присъща характеристика на ниво общностен живот.

В стремежа си да вникне в същността на процесите, които пораждаат социалната промяна, Толкът Парсънс става първият, който прави разлика между промяна на социалната система и промяна в социалната система. Така става възможно да се появят нивата за емпирично изучаване на социалната промяна, анализът, на които е различен, според мащаба и вида на взаимодействията.

На ниво селище се приема, че съвременните промени в социалния живот стимулират преминаването към различен характер на градското управление, който е отбелязан от анализаторите като **преход от „urban government“ (градско правителство) към „urban governance“ (градско управление).**

В дисертацията **социологическите аспекти на социалната промяна в селището се търсят главно в два аспекта. Първият, че промяната е едно от основните очаквания на хората при съвместния им живот и вторият, че в същото време осъществяването на промени стават критерий за оценка на социалните отговорности на управляващите.** Основание за акцентите върху тези два аспекта са съвременните разработки на изследователите на отношенията на власт в градовете.

Във втората половина на 80-те години на XX век, при теоретичните търсения

свързани с управлението на градовете, най-сериозно признание в западната социология получи концепцията на американските социолози Харви Молоч и Джон Логан. Най-впечатляващото в тази концепция е, че тя представя **града като growth machine**. По своята същност тази теория е развитие на елитистките идеи за обяснение на властта в града. Новото е, че *тук има преместване на центъра на изследванията от социалния контрол (власт над) към социалното управление (власт за)*. Определяният въпрос, на който се търси отговор при тази промяна е в каква степен се осъществяват обществените цели. *На практика механизмът за развитие се осъществява, чрез обединяване на групи по интереси, които имат определяща роля за развитието на града*. При това условие, основният участник в градската политика е местният бизнес, тъй като от неговата активност зависи икономическото развитие.

Според Илия Наумов, **социалната промяна е основен елемент на социалната динамика в обществото**. На тази основа Наумов свързва промяната, както с функционирането, така и с развитието на социалната система. В тази връзка, по отношение на селищния живот, считам, че промените, произтичащи от функционирането, са събития в живота на хората или процеси в селището, които въпреки, че са нещо ново, позволяват да се поддържа тази социална система в устойчиво състояние и тя да не губи основните си характеристики и стил на живот.

В традициите на социологическата теория приемам, че **социалната промяна е една от най-същностните характеристики на социалния живот**. Без нея този живот не може да се осъществява, защото **промяната е социално движение, една от основните форми за съществуването на социалната материя**. И още по-важно – социалната промяна е условие, но и съставка, важна характеристика на процеса определен като развитието на социалните форми за живот. Разработвам идеята, че **селищната общност осъществява процесите на собствена промяна под влияние на собственото функциониране и това на макро средата**.

Считам, че **в селищната общност, социалната промяна е развитие на статуквото в тази среда, до степен на нейно ново качество или изчезване на нещо старо в социалните ѝ структури, или в системата на установени отношения между хората в нейните граници**. Причините за тези изменения са предхождащи този резултат промени в съзнанието или поведението на същите тези хора.

Хипотезата ми, от която тръгвам, за да констатирам същността и механизмите на социалната промяна в селищната система по емпиричен път, в общи линии съдържа следните съображения. *Трайната промяна в селищната общност се предшества от*

промени в различни ситуации, свързани с нейното съществуване. Това могат да бъдат временни състояния на системата от социални отношения или поведенчески изяви на хората, които са включени в общността. Възможно е дори новите характеристики да изчезнат бързо и да се възстанови старото статукво, ако се преустанови действието на причината, създала новата ситуация.

В резултат от теоретичния анализ, могат да се посочат следните **работни определения на понятия, свързани със социалната промяна** и необходими за осъществяване на последващия емпиричен етап на изследване в селищната общност на град Варна:

- **Социален преход** – част от социалното време на общността или обществото, което се приема за необходимо при осъществяване на планирани или закономерни изменения, до степен на развитие, в живота на общността. Индикатор за осъществения преход са оценките (научни критерии или общественото мнение), които потвърждават факта на измененията.

- **Социално развитие** – процесът на движение (от точка А до точка В), което осъществява общността на различните характеристики, съставляващи нейната системна същност или конкретни елементи. Индикатор за наличие на развитие са нови стойности на качествените показатели на обекта и устойчивостта в тяхното съществуване.

- **Социална промяна** – наличие на социални факти (събития, процеси), в резултат, от които в общността са се появили други качества, несъществуващи до този момент в стила на съвместния живот. Индикатор за наличие на промяна са реалността на фактите, отразени, чрез научни инструменти или рефлексите на общественото мнение на населението.

В теоретичен аспект **социологическите аспекти на социалните промени и интересът от тях в селищната общност**, могат да се систематизират в следните **три направления**.

1. Характер на търсените промени. Констатациите в това направление следва да дадат отговор на въпроса за обхвата и типа на измененията.

2. Измерения на търсената промяна и интереса към нея. Тук изследователските хипотези и въпроси са как тези промени се свързват с интересите на хората в селището.

Емпирични индикатори за наличие на интерес са: познаване общите цели на селищната общност и проявата на отношение към тях; оценката, която имат хората в

общността за полаганите усилия относно постигане на промени; постигнатия резултат в общността, в следствие на настъпилата промяна, като е важно тази промяна да бъде социален факт; социалната оценка относно обхвата на настъпилата промяна, т.е. колко хора в общността се възползват или са потърпевши от случилото се; автооценка за собственото включване на хората в процесите на промяна.

3. Условия за търсената промяна. За да бъде прецизно осъществено, изследването на закономерната връзка между характера на промените в селищната общност и интереса от тях, се нуждае от информация и изводи в още едно направление. Касае се за различните предпоставки и условия, при които е възможна и ще бъде успешна една социална промяна.

2. Политическата власт като средство за реализация на интересите от социална промяна в селището

Задача на тази част от разработката е, като се поставят на сравнения и анализ различните форми, да **дефинират разликите между публичната и политическата власт в селището и отношението на човешката общност към тях.** Социалната промяна в живота на населението е иманентно свързана с властта и управлението на селището. Изследването търси проявлението на интереса за промяна в много тясна връзка със средствата използвани от местната власт за осъществяване на нейното влияние.

Изходен пункт в анализа е **разликата между индивидуална власт** (власт на индивида над други индивиди или групи) **и групова власт** (власт на групата над отделен индивиди или други групи). **Явлението колективна власт притежава специфични теоретични характеристики.** *Първата* е, че колективната власт не е сума от властта на отделните индивиди в групата, която властва. С други думи, тази власт не може да се обясни чрез идеята за наличие на властови отношения между членовете на групата, която въздейства и членовете на тази, която е подчинена.

Втората характеристика е свързана със значението на социалната организация при тази форма на власт. Социални общности като нация, класа, териториалните общности едва ли могат да се приемат като субекти на колективна власт, дори само поради причината, че те трудно се организират ефективно. Само неголеми групи, притежаващи определена организационна структура могат да притежават и да осъществяват колективна власт. Решаващо значение има социалната подреденост при властовите отношения, тъй като именно организацията превръща

съвкупността от индивиди в колективен субект. Изводът в тази връзка е, че **само социалната организация е достатъчно координирана реалност, която може да осъществи власт в голяма общност.**

Изследването на социална промяна отчита активната роля в процеса на публичната власт. В аспекта на темата, от особено значение са тези въпроси, които произтичат или се свързват с **политическата власт**. Относно разбирането за политическата власт **доминират две тенденции**. За едни изследователи **властта не се ограничава до сферата на политиката** и в тази връзка отношенията на власт надхвърлят границите на политическото. За други, **властта е политически феномен, чието въздействие е тотално.**

Като приемам тезата, че **не всяка власт в публичната сфера е политическа**, задача на последващия анализ е да посочи **характеристиките на политическата власт**. Характерно за социологическия подход при изследване на политиката е приоритетът, който се отдава на груповия характер на политическите ситуации и процеси. Има се предвид, че социалните групи, както в обществото, така и в селището, почти винаги са обект на политическите дейности и отношения, и участват в политическия живот представяни от партии, съюзи и пр. Тази социална практика представя процеса на създаване и осъществяване на публична политика, тъй като тук асоциацията е с политическите проблеми в обществения живот и необходимостта от решения за преодоляването им. Често за това не е необходима силата на държавната машина, а състезание в локален порядък на алтернативи и борба за спечелване доверието на хората, за да се заеме позиция в публичната власт и да се действа по установените правила, в интерес на всички в селищната общност.

Политическата власт е само разновидност на явлението власт, като обхваща всички видове властни отношения в сферата на политиката. Това прави понятието политическа определящо в разбирането на формата, а не обратното – властта да има определяща роля при разбирането за политика.

За да бъде разбрана и **отчетена ролята на политическата власт при промяната на съществуващото статукво в селището**, използвам **две групи показатели**. **Първата**, политическите действия в селището, свързани с процеса на управление и функциониране на държавните и местните (публичните) органи и институции и **втората**, действията за решаване на всички най-значими социални проблеми и взаимоотношения, които имат решаващо въздействие върху живота на социалната общност като цяло и засягат интересите на големи групи от хора.

Сферата на политиката и на политическото включват всичко, което подпомага (или обратно – пречи) да се материализират в практиката общи интереси на социални групи и обществото. Така **политическата власт изразява способността на своя субект да осъществява подчинение на обекта на влияние в сферата на политиката.** При колективните форми, респективно, политическата власт изразява способността на една група хора да реализират своите политически интереси в съперничество с други групи.

Когато се оценява дейността на определена властова структура, относно планирана или възможна промяна в селището, е важно при функционирането на тази структура да се отличат аспектите на властта от управленските аспекти на въздействие. **Власт и управление са тясно свързани едни с друга като дейности, но при тази обвързаност източниците на тяхната ефективност, собствените им характеристики и закономерностите, които ги определят не са идентични.** Ясното разграничение между власт и управление, както и на използвания социален механизъм за осъществяването им, допринася за точността на оценката, за рационалното разпределение на властта и нейното въздействие върху процесите на управление.

Социологическите изследвания на политиката и нейните субекти отделят подобаващо внимание на **мястото на политическите елити в процесите на социална промяна. Местният елит е разновидност на общото явление, специфична социална група, която изпълнява обособени функции в обществото.** За изследване на елита най-подходящ се оказва функционалният подход. Местният елит може да се представи като участници в политическия процес, които разполагат с необходимите ресурси, за да стане възможно участието им в процеса на вземане на стратегически решения за местната политика, засягащи цялата местна общност. Съществен критерий за съществуването на местния елит е неговата относителна независимост от по-високите елитарни равнища в обществото.

Индикатор за диференциацията на местния политически елит от останалото население е придобиването от тази група на качествено друг социалния статус за своите членове. **Те имат специална социална роля, изпълняват специфични функции в местната общност, изработват общовалидни и общозначими правила за поведение,** като с това се превръщат в нещо като "модел" за населението.

Ангажираните с политика **представители на бизнеса** са особено значима част от местния политически елит. В основата на тяхното влияние върху териториалната общност е финансовият и индустриалният капитал, т.е. техните икономически ресурси.

Големите собственици съвсем спокойно могат да придобият официално политически статут, какъвто дава един парламентарен мандат или пост в партийна структура, или публична обществена организация.

В исторически порядък 90-те години на XX век се свързват главно с разпада на тоталитарния тип общества в Русия и Източна Европа. Това време съвпада с появата в западноевропейските общества и САЩ на теорията за властта в градовете, известна като концепцията **Urban Regime Theory**. *Концепцията за политическите режими е плуралистична по характер и допуска сравнително голям брой разновидности на политически системи в града.* Теоретичният подход при тази концепция на практика разширява пространството на политическата власт в града, като насочва вниманието не толкова към социалния контрол (власт над), колкото към социалното производство на отношения на власт в общността (власт за).

В западната социология **понятието „режим“** се използва още от 1960 година за обяснение структурите на властта. Като „концепция за политическите режими в града“, понятието за първи път е използвано в книгата на американския социолог Кларънс Стоун „Режимна политика: управлението на Атланта 1946-1988“. В книгата **политическият режим се разглежда като коалиция от участници, които имат достъп и разполагат с институционални ресурси, чрез които осъществяват управлението на селищната общност.** Основното предимство на режимната коалиция е в това, че тя е изгодна на всички участници най-вече с това, че позволява да се използва широка комбинация от ресурси, за постигане на поставените стратегически цели. Създателите на концепцията за политическите режими обръщат внимание на факта, че градската коалиция не е обективна даденост в живота на селището. По тази причина *политически режим не възниква във всеки град, а е резултат от положени съвместни усилия, за да бъде постигнат.*

Съществуващите характерни градски властови режими следва да се разглеждат като *относително устойчиви във времето коалиции, основани на взаимодействия между разнородни структурни компоненти на местната политика.*

Един от основните въпроси в концепцията за градските политическите режими е този за **разновидностите на явлениято** и свързаните с това социални промени в селището, които могат да се очакват. *Първият – режим за запазване на статуквото (системата).* Такъв режим се поддържа от сили, които не предлагат конкретни промени в живота на града.

Вторият политически режим на власт в града се определя като режим на

развитие. Чрез този режим се реализира готовността за подсигуряване на осезаем икономически ръст или преодоляване на ситуации на стагнация в живота на селището. В общи линии това е познатият от теорията за градската политика от 80-те години възглед за града като механизъм за развитие.

Третият режим е определен като режим на прогрес. Счита се, че като проява на интерес, той най-често е налаган в практиката на градския живот от средната класа в селището и е ориентиран към защита на околната среда или противодействие на безконтролния икономически растеж.

Четвъртият режим - режим за масова мобилизация на населението, с цел разширяване на възможностите за живот на бедните социални слоеве.

3. Хипотези относно необходимите условия за реализация на интересите от промяна в един голям български град (на примера на Варна)

Регионалната социология и по-конкретно т. н. градските изследвания, все още не са обособени като специфично изследователско поле в България. На преден план излизат проблеми и трудности, главно от методологичен характер. В приложен аспект затруднения пред изследователите възникват главно поради институционалната и политико-културна специфика на българското политическо пространство и участниците в него. Типичен пример в това отношение е съществуващата практика на управление в българските общини и селища, която е доста далеч от подходи и организация, дори доближаващи се до разработваните в социалното знание.

Разработваният дисертационен труд, освен поставените теоретични въпроси, има и приложна страна. Нейното предназначение е да даде скромнен принос към градските изследвания, което би могло да служи при формулирането на адекватни публични политики по конкретни проблеми на градското пространство, съжителство и управление.

Логиката на изследователския процес при едно социологическо изследване, изисква да са построи **връзката между теоретичното моделиране на предмета на изследване и емпиричната ситуация.** От методологическа гледна точка, отправен пункт на емпиричното изследване и последващия анализ, е теоретичната постановка за **цялост на селищната общност.** Но тя не се възприема статично, като окончателен резултат, наложен от съществуващия стил на живот, а по-скоро като процес на всекидневното ѝ съществуване, резултат от дейностите на хората, които живеят заедно.

Както при всяко емпирично изследване, и в тази разработка, връзката между

основните теоретични идеи, които подлежат на практическа проверка и реалната социална ситуация в обекта, ще се осъществи, **чрез работните хипотези. Основните от тях са пет** и в своята обвързаност запълват липсата на теоретичен модел на изследването. *Представени са по-горе в т. 3 на раздел I на автореферата.*

В този параграф са дадени теоретичните основания за формулиране на петте хипотези. За работата по доказване на всяка от хипотезите са разработени близо 40 емпирични индикатора с различна степен на сложност и нива на приложимост към практиката на политическия и социален живот във Варна.

В своята цялост работните хипотези, чрез теоретичните и емпиричните си характеристики действително се оказаха солидна база за обвързването на метатеорията по темата и живота на хората в най-големия черноморски град на България.

ГЛАВА ТРЕТА

ЕМПИРИЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ НА ВЗАИМОДЕЙСТВИЕТО „ВЛАСТ – ИНТЕРЕСИ”

(на примера на Варна)

Обект на емпиричните изследвания в тази глава на дисертацията е селищната общност на град Варна. Разбирането за общност, от което тръгвам при анализа на емпиричната ситуация, е наличието на общ живот, общи интереси, общи ценности и общи очаквания на хората от съвместното им съществуване в града.

Предназначението на тази част от разработката е да представи **условието за проявление на интересите в една конкретна селищна общност и причинно-следствените връзки в нейния живот, които възникват на тази основа.** Емпиричните изследвания, на които се основава тази глава показват интересна и полезна за целите на дисертацията информация.

Най-важните изводи от изследователската работа, които обслужват анализа произтичащ от хипотезите, са следните:

1. Населението на града като социална общност

1. Резултатите от изследванията относно най-значимото в живота на града, което днешният варненец цени, всъщност решиха две важни задачи. Първата, да се регистрира информация, която позволява да се опознавае и оцени съвременния тип личност на варненеца. Втората, чрез единството на използваните оценки да измери до

какво равнище е напреднал процесът на интеграция на населението и превръщането му в единна и активна селищна общност. Какво разкрива информацията от изследването? От гледна точка на социалните ценности, обезпечавани чрез неговата широка социална среда, каквато е градът, **съвременният варненец (като събирателна личност) се оказва сложна и противоречива реалност.** Търсенето на определяща причина за това показва, че сред условията за живот във Варна няма даденост, която да доминира категорично с влияние спрямо другите. Този извод за пореден път подчертава, че **наблюдаваните процеси са във фаза на развитие, при това сложно определени.** По тази причина и изводите относно втората задача, за наличието на солидна социална база, върху която да се осъществят активни процеси на идентификация със селищната общност, също не могат да бъдат категорични, че такава основа съществува. Вероятно, **в резултат на сложния демографски и социален състав на населението, нивото на базисни процеси в него като адаптация към големия град и придобиването на трайни способности и мотиви за общностна тъждественост, тепърва ще се развиват като определящи характеристики.** Но без техната наличност, селищната общност не може да притежава собствен облик и специфика.

2. **Общността на варненското население е все още в процес на формиране и по-скоро следва да се оцени като хетерогенно единство на членовете си по отношение на цели и ценностна ориентация.** Няма общовалиден за всички (с възможните приемливи отклонения) **ценностен модел за цялото население.** Различията между хората не са такива, които налагат изводи, че имаме работа с население съставено от индивиди, които могат да се оценят като толкова различни, че да има противоречиви типове личности. Недостатъчно са обаче, общите възгледи относно цялостния модел на ценности и това е налице при малко повече от една трета от населението на града. С други думи, появяват се изкривявания, предпочитания относно някои характеристики на общността (материалност и отчасти социалност), за сметка на подценяване или игнориране на други (духовност, хуманност). *Това дебалансира системата на общностни отношения в града и лишава населението от общ критерий за ориентация в ценностно отношение. От гледна точка на социалните взаимодействия в селищната общност, това пречи на спокойното общуване и съвместните дейности, тъй като ценностите са сериозен фактор за пълноценно функциониране на социалното цяло.*

3. Съществува сериозно разминаване между обявената политическа идентичност на варненци със същността на предпочитаната от тях политическа

реалност по време на избори. Този извод, е конкретен, но съществен за изследваните процеси и следва да бъде добавен към вече показаните разминавания в общността относно другите ценности на варненци. Така *методологическата основа, върху която се констатира наличие на дезинтегриращи влияния в общността се разширява.*

4. Регистрираните жизнени цели на варненци следва да се оценят като преимуществено рационални. Това ги прави особено силни мотиватори за социална активност. Изследването потвърди извода, че при големите по своя обхват общности, каквито са селищните, **не ежедневните контактите между отделните индивиди и групи от населението, а функционалната взаимозависимост и взаимодопълняемост на дейностите, извършвани от населението е определяща за отношенията в общността. Това поражда общия живот, защото създава социално пространство и поддържа връзката общество - общност.**

И още нещо - при сравнението с другите в обществото, значение за собствените оценки имат и двата изследвани фактора за идентичност – **генерационният и поколенският.** Оценките на генерационните групи са различни, но с годините, разликата в постигнатите житейски цели между отделните поколения намалява.

5. Социалната интеграция в обществото и в общността се осъществява на различни равнища на взаимодействие между хората. Оказва се, че селищна общност вече не може да се търси като постоянна форма на живот на определени човешки съвкупности, а по-скоро като социален механизъм за техен начин на живот във всекидневието или дори при определени ситуации.

В крайна сметка, изследваната ситуацията във Варна, породена от прехода, може да се приеме като едно **маргинално състояние на обществените отношения в града.** Индивидуалната маргиналност се проявява в непълното приспособяване на отделни хора към новите условия за живот, целите на населението като цяло и организацията на времето и дейностите в града.

Групова маргиналност наблюдаваме при двете възрастови генерации – субекти на прехода, чрез техните оценки за случващото се в социалното пространство и начина им на живот.

Изследването позволява **селищната общност във Варна, понастоящем,** да бъде оценена така :

- *като реално съществуваща, но най-вече в идентификационен аспект, чрез съзнанието на населението на града и символите, съдействащи за това;*

- *като недостатъчно развита форма за съвместен живот на хората живущи в града, главно поради причини от обективно естество;*
- *като силно затруднена да ползва потенциала на хората в града и да разгърне възможностите си, поради липсата на колективно съзнание в гражданите и стимули за развитието му от страна на лидерите на общността и властовите институции.*

6. Активни изяви на селищната общност във Варна, могат да бъдат очаквани по-скоро при конкретни ситуации в нейния живот, а не и като постоянна характеристика на съвместния живот. Общността съществува само като резервен потенциал на населението, който може да бъде включен в действие по повод или чрез адекватни на неговата същност социални механизми.

2. Закономерности на взаимодействието между селищната общност и местната власт в условия на избори

1. Предмет на изводите в този параграф са някои от емпирично регистрираните закономерности в действията на варненската селищна общност, като колективен политически и социален субект. Става въпрос за изяви на общността, когато тя е поставена в конкретна ситуация на властови избор и необходимост да отстоява своите интереси, каквито са изборите за местни органи на власт. **За времето на прехода, в електоралното поведение на варненци се наблюдават не само трайни или характерни черти на общността, но някои от тях бележат определени линии на развитие или пък се установяват като модели на социално поведение.**

2. Изследването регистрира следните тенденции в проведените местни избори във Варна и електоралното поведение на селищната общност при тези ситуации:

- *Намалява участието на гласоподавателите* в изборите за местна власт, след което се възстановява, без да достигне най-високите нива от началото на прехода;
- *Съществува сериозен дял недействителни гласове* в крайните резултати при местните избори;
- *Участието на партии и кандидати за кмет* в изборната надпревара *значително надхвърля обществените очаквания и нужди* от това;
- *Динамиката на промяна* при гласуването за водещите политически сили на местни избори в общината *е много голяма;*
- При местни избори, *варненци приоритетно търсят алтернативи* на

традиционните партии;

- *Общинският съвет на Варна е сложна институция за социално управление.*

3. Предмет на специален изследователски интерес във Варна е **явлението „коалиция на интересите“**, чието влияние е проследено при два последователни избора за кмет на общината. Явлението получава това название по аналог с общо приетата идея за коалиране в селището на социално отговорни фактори за неговото управление. *Явлението е политически, но надпартиен феномен и позволява да го опишем на наша местна разновидност на коалициите налагащи политически режим в града. Същественото е това, че коалицията не е инициатива на политически субекти, разбирани като партии или друг подобен тип сдружения в селището, които се договарят. Това е общностен ефект.*

4. **Политическият продукт на „коалицията на интереса“ е реализация на властовата функция на селищната общност във Варна за управлението на града.** Тя е мотивирана от убедеността на варненци, че в техния живот, което включва и управлението на общината, трябва да има промяна. *Това е реализация на социалния потенциал на селищната общност, а не изява на убежденията на определен политически ориентиран слой от нея. Интересът е от промяна. Интересът от промяна е такава закономерност, която оказва влияние върху цялата общност и определя поведението на отделните индивиди.* В социологически аспект важното тук е доминиращата позиция, която определя посоката и средствата за осъществяване на власт. Теоретично това може да се обясни с ролята на интересите в общността.

Интересът да започне социална промяна с избора на нов кмет е по-силен аргумент в полза на осъществената социална инициатива, отколкото този за политически реванш или доминация на определена група съмишленици. Има основание да се твърди, че поведението на гражданите и на селищната общност като цяло, в много сериозна степен се определя от постоянно действащи причини, поради което **може да се говори за разкрити съществуващи закономерности.**

3. Определящи фактори за поведението на общността, като субект на промяна

1. Историческият ход на промените в обществените отношения наложиха не само нови механизми на властта, но и социалните възприятия и реакции спрямо нея от страна на избирателите. Гражданинът разбира социално груповото неравенство, породено от властта, но в същото време знае и своите права регулярно да се “изкаже” за

това кой да е на власт и да получи достъп до властовия ресурс. **Избирателите са предимно прагматично настроени и търсещи да срещнат в политическите послания идеи, които ги обнадеждават за по-добър живот и в същото време дават гаранции в тази посока.**

2. **Варненци в по-голямата си част не са регулярно и сериозно информирани в политическо отношение.** От тук следва и изводът, че **оценките на тази категория хора от общността при евентуално им участие в избори не са формирани на обективна основа, а под влияние на интереси.** Пример за това е изборът на варненския кмет за втори мандат, също резултат от широка (негласна) коалиция, която по-горе беше определена като „коалиция на интереса”. Този път мотивът, проекцията на интереса, не е осъществяване на промяна, а запазване на статукво, резултат от осъществена промяна.

3. **Определящо значение за изявите на варненци като властови субект има макросредата.** За населението на Варна *тя има траен кризисен характер.* Но отношението към процесите на промяна в обществото и града са различни за поколенията, които са включени в тях. При сравненията между двете поколения на прехода, най-съществените разлики, в социологически аспект са тези при потребителския статус. Това е така, защото потребителският статус разкрива отношението на хората към сигурността в ежедневието им. Дори сегашното състояние на потребление, при богатия пазар и разнообразието от стоки и услуги, не се възприема като по-добра алтернатива на времето преди 10 години, а в доста от случаите и преди началото на прехода. Разбира се, такава оценка е натоварена с голяма доза субективизъм и емоции, но тя е факт. **Загубената сигурност в ежедневието е причината за регистрирания нихилизъм в оценките и масовият им характер.** Става ясно, че **основното направление на недоволство от прехода се поражда от качеството на живот, формирано в ежедневието. Не социалното движение привлича хората, а промяна, която води към благоденствие.** Вариант на този стимул е запазване на поне частично придобито благоденствие на общността и наличието на гаранции за това.

4. Изследваните фактори обуславящи политическото поведение на варненци не могат да се приемат като съществуващи сами по себе си или само в изборна ситуация. **Обществената действителност в града, на този етап се оказва сложно диференцирана и проникваща, чрез своите проблеми във всички форми на социален живот. На практика, чрез едни и същи дейности и структури във властта се обективират**

разнообразни взаимно подкрепящи се и взаимно конкуриращи се социални фактори за поведението както на индивиди, така и на общността.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Теоретичното изложение на дисертацията направи опит да представи историческата и съдържателна проекции при формиране на понятията общност, интерес, власт и социална промяна. Спецификата на изследването се проявява най-вече при търсенето на локалните аспекти на понятията и явленията свързани с тях в реалностите на селищната общност.

Основната теоретична цел на разработваната тема бе да се потърси отговор как в живота на селищната общност (варненската) се осъществява връзката между властта и интересите на хората. И още, кой е механизмът самата власт да се превърне в интерес. Аналитичните задачи произтичащи от фиксираната цел, относно варненската селищна общност, се насочваха от пет хипотези за търсените взаимодействия. За работата по тях, в дисертацията е използвана богата информационна база от изследвания във Варна. Това даде възможност за интересни разсъждения и изводи, които дават представа и научни обяснения на много процеси в живота на варненци. Считаю, че тази част от разработката има собствен принос за развитието на регионалната социология в страната.

В крайна сметка, Варна се оказва интересен обект на изследване. Градът даде не само отговори на изследователските хипотези, но и постави един интересен въпрос - има ли типични селища в България, които могат да фокусират в своето настоящо развитие процеси от близкото бъдеще на обществото. Според някои от направените изводи по темата, излиза, че Варна е такъв град.

IV. СПРАВКА ЗА ПРИНОСИТЕ НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. Чрез задълбочен и критичен анализ на сравнително широка гама от социологически теории, е направена оригинална интерпретация на методологическите основи, които позволяват да бъде разкрита от социологическа гледна точка, същността и значението на връзката между селищната общност, интересите на хората в нея и властта.
Направен е сериозен теоретичен преглед и емпирична верификация на връзките и взаимната определеност на понятията преход, развитие и социална промяна.
2. Осъщественият теоретичен анализ на изследваните явления и процеси има комплексен характер, което позволява задълбочено вникване и познаване на закономерностите в селищната общност, които оказват влияние върху взаимодействието между власт и интереси на населението от социална промяна. Аргументирано е формулиран, като основен извод от изследването, че социалната промяна и нейната благоприятстваща населението посока на осъществяване, са определящият интерес на селищната общност и критерий за оценяване на властта и управляващите.
3. В процеса на изследването са разработени множество оригинални теоретични тълкувания, до степен на работни понятия и дефиниции, относно изследваните явления и процеси, както на общо, така и на регионално, и локално ниво на обществения живот. Този резултат реално съдейства за набиране на опит и развитие на регионалната социология в страната.
4. Използвана е собствена и оригинална концепция за изследване и аналитично разкриване на закономерности в социалния живот на Варна. Това става, чрез широко прилагане на индуктивния подход към начина на живот в града. В резултат на това са операционализирани множество разнородни теоретични и емпирични индикатори за установяване на тенденции в развитието на града и отражението на статуквото и промените върху системата на обществените отношения в града и общественото мнение на варненци.

5. По нов начин (собствена методика и поредица от проучвания), от системна гледна точка, са разработени и използвани изследователски механизми за оценка състоянието на конкретна селищна общност (варненската) и потенциалът ѝ на пълноценен социален субект на власт.
При изследването на обществения преход и съпътстващите го социалните промени във варненската селищна общност, са разкрити типични различия в качеството на живот и социалните оценки на процесите, произтичащи от принадлежността на населението към различните поколения в града.
6. Представени са тенденциите, които характеризират местния политически живот и възможностите съвременни политически режими на власт в градовете, характерни за демократичните общества и държавите с традиции в това отношение, да станат практика в условията на България (на опита на Варна).
7. Изследвано е задълбочено и са дадени оригинални обяснения (теоретични и емпирични) за появата и проявленията в политическия живот на един голям български град на явлението „коалиция на интереса“. То е социален антипод, проитичащ от властта на селищната общност, на традиционния подход и влияние на партии и политици за получаване на местната власт. Този тип коалиция е политически, но надпартиен феномен и има основания да я приемем за наша, местна разновидност на коалициите налагащи политически режим в града.

V. ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. Тодоров, И. Идентификацията като варненец, [Десет] 10 книги за Варна: Кн. 6 – Варна, Раздел „Социология на Варна, Морски свят, 2007. с. 321 - 332
2. Тодоров, И. Властта като интерес на променящата се общност, Обединена Европа – интеграция и идентичност, „Наука и икономика”, ИУ-Варна, 2009. с. 31 – 40
3. Тодоров, И. Социалната промяна в селищната общност, Известия, списание на ИУ-Варна, бр.2, 2009, с. 92 – 103
4. Тодоров, И. Форми на власт в селищната общност и отношения произтичащи от тях, Известия, списание на ИУ-Варна, бр.1, 2013, с. 49 - 62